

FORUM 2000

POSÍLENÍ DEMOKRACIE
V NEJISTÉ DOBĚ

Paul Cliteur

V roce 1936, jenom několik let před německou okupací Nizozemí (1940-1945), holandský učenec G. van den Bergh (1890-1966), přednesl inaugurační řeč na univerzitě v Amsterdamu k příležitosti svého přijetí za profesora ústavního práva na zmíněné univerzitě. Spolu s německo-americkým učenecem Karlem Loewensteinem (1891-1973) se Van den Bergh stal zakladatelem toho, co můžeme nazvat „militantní demokracií“. Cílem militantní demokracie je posílení demokracie v nejisté době. Van den Bergh se zabývá otázkou, jaký postoj by demokracie měla jako Anglie, Francie, Švýcarsko, Nizozemsko a Spojené státy, měly přijmout k tomu, co Van den Bergh nazývá „nedemokratickými stranami“. Ze „stran“ je jen krůček ke „státům“. Jak by ale měly demokratické státy reagovat na diktaturu? Jak měly reagovat Německo, Itálie nebo Rusko?

Zdá se, že tato otázka je prima facie triviální, protože se nabízí odpověď, že negativně. Samozřejmě, že demokratické státy mají odmítnout diktaturu! Vztah mezi demokracií a diktaturou není ale vždy nesporný. A otázka, kterou Van den Bergh položil, přetvárá být triviální, jakmile si uvědomíme, že aspektem této otázky je také: Jak můžeme zabránit tomu, aby se demokratické státy rozvíjely v diktaturu v případech, kdy samy diktatury využijí ke svému ustavení demokratické prostředky jako např. princip většiny hlasování? Najednou není odpověď zdaleka tak zřejmá, protože může nastat situace, kdy skupina lidí rozhodne většinou hlasů o zahájení diktatury, a takto zvolená diktatura najde své kořeny tedy v samotné demokracii. Diktatura je pak zavedena právními prostředky, demokratickým hlasováním. Zdánlivě demokratický hlas k zahájení diktatury přece nemůže být „nedemokratický“.

Van den Bergh si je dobře vědom toho, že jednou z nejproblematičtějších charakteristik diktátorských

hnutí jeho doby bylo to, že flirtovala s myšlenkou, že jsou skutečnými a autentickými projevy vůle lidu. Nacismus a fašismus nebyly „aristokratická hnutí“ pošlapávající vůli obyčejného člověka, byly nehlubším výrazem vůle (nebo předpokládané vůle). Právě z tohoto důvodu nacismus a fašismus představovaly tak působivé výzvy pro demokracii. Demokracie byla omezovala svými vlastními zbraněmi: většinovým hlasováním lidu.

”
Zdánlivě demokratický hlas k zahájení diktatury přece nemůže být „nedemokratický“.

Demokracie jako samoregulace

Van den Bergh následně přichází s důležitým přehodnocením pojmu demokracie. Nebyli jsme oklamáni základním předpokladem, že ústřední myšlenkou demokracie je většinové hlasování? Jistě, demokracie je částečně většinovým hlasováním, ale není to více než většinové hlasování? Mělo by být většinové hlasování bez omezení? Jeho odpověď spočívá v tom, že pro demokratickou myšlenku je nezbytný další prvek, na který zapomínáme. Demokracie je také „samoregulace“. Charakteristické pro demokracii je činit rozhodnutí, ale také rozhodnutí odčinit, pokud existují nové poznatky, které vyžadují přehodnocení našich předchozích rozhodnutí. Odtud je krok k závěru nevyhnutelný: pokud se rozhodneme zrušit demokracii jako politický systém a nahradit ji diktaturou, uděláme rozhodnutí, které porušuje samotnou podstatu demokracie, tj. možnost toto rozhodnutí vzít zpět.

Slovy Van den Bergha: „Existuje jedno rozhodnutí, které neumožňuje demokratické odvolání. Je to rozhodnutí zrušit samotnou demokracii. Legální rozhodnutí ukončit demokracii je – technicky vzato – demokratické rozhodnutí, ale je to jediné rozhodnutí, které není ovlivněno sebekonfigurační schopností demokracie. To jej zásadně odlišuje od ostatních.“

Jeho důraz je tedy kladen na nedemokratické strany; strany, které usilují o to, aby diktátorská filozofie

Pokračování na straně 2

Editorial

Jakub Klepal

Výkonný ředitel, Nadace Forum 2000

Před časem mi jeden západoevropský politik, předseda zahraničního výboru parlamentu své země, řekl, že demokracie není lidstvu přirozená. Možná není. Přirozená a většinou z nás vlastní je ale rozhodně touha po svobodě, snaha určovat svůj vlastní osud, přání žít ve stabilní a prosperující společnosti, která se neřídí právem silnějšího, ale zákony, platnými pro všechny stejně. Jediným společenským uspořádáním, které v historii bylo schopno tyto lidské touhy alespoň do značné míry naplnit, je demokracie. Ani ona není perfektní; dokonce naopak, má nekonečné množství chyb. Řečeno ale slovy Winstona Churchilla, je to ten nejhorší způsob vlády - až na všechny ostatní, co známe.

V každém případě jsme si u nás i v celém západním světě demokracii zvykli brát za samozřejmou a příliš se o její fungování nestaráme. Abychom nezapomínali, jak je demokracie pro náš život důležitá, jak lehké je o ni přijít a jak obtížné ji získat zpět, pozvali jsme na Forum 2000 hosty, kteří si boj za demokracii nevybrali dobrovolně, ale které k němu přinutily okolnosti.

Přijede skupina studentů z Hong Kongu, kteří už tři roky vedou kampaň za udržení autonomie svého města na komunistické vládě v Peking, která - navzdory svým mezinárodním závazkům - postupně v teritoriu omezuje svobodu. Tři z nich, Joshua Wong (20 let), Alex Chow (27 let) a Nathan Law (24 let), byli v srpnu za své politické aktivity odsouzeni do vězení. Na Foru 2000 vystoupí také generální tajemník Organizace amerických států Luis Almagro, který se dlouhé měsíce doslova rve v latinskoamerické diplomatické aréně o zastavení humanitární katastrofy a obnovení demokratické zákonitosti ve Venezuele. Promluví také významný turecký novinář Can Dündar, bývalý šéfredaktor deníku Cumhuriyet, který poté, co přežil pokus o atentát a vláda na něj vydala zatykač, musel odejít do exilu v Německu.

Máme-li naši demokracii ochránit a zachovat pro příští generace, musíme o ni neustále pečovat a někdy i bojovat. A neměli bychom při tom zapomínat na ty méně šťastné, kteří v demokracii nežijí, a snažit se jim všemožně pomáhat. V rámci letošního 21. ročníku konference Forum 2000 „Jak posílit demokracii v nejisté době?“ vystoupí dvě stovky delegátů z celého světa. Intenzivní jednání samotné konference doplní letos podruhé také bohatý doprovodný program Festivalu demokracie, přístupný široké veřejnosti, v jehož rámci proběhne 80 diskusí, přednášek, výstav a kulturních akcí. Konference v úterý odpoledne vyvrcholí zahájením činnosti celosvětového sdružení intelektuálů, politiků, aktivistů a umělců Koalice pro demokratickou obnovu (Coalition for Democratic Renewal). Věřím, že i Vy si ve svých jistě nabitých plánech najdete chvíli na to zamyslet se s námi nad tím, co pro nás vlastně demokracie znamená a zda jsme schopni a ochotni si ji udržet. Rádi si Váš názor poslechneme na letošním Foru.

Trump a demokracie

Yascha Mounk

Poslední vývoj událostí prokazuje, že Trump ničí naši demokracii. Amerika je na cestě k otevřené ústavní krizi.

Stačilo k tomu několik málo dní. Prezident Trump se svými spojenci eskalovali útoky na Roberta Muellera, zvláštního poradce, který vyšetřoval spojení jeho prezidentské kampaně s Ruskem. Pokusili se vystřadit generálního prokurátora Jeffa Sessionse z funkce. A hlasitě diskutovali o tom, zda prezident může sám sobě udělit milost.

To vše vede k jedinému závěru: pan Trump je ochoten uštvout ránu právnímu státu - a Spojeným státům americkým - s cílem ukončit nezávislé vyšetřování ohledně svých ruských vazeb.

Je lákavá představa zániku demokracie jako manichejského dramatu, ve kterém jsou rizika jasná od počátku a v němž hlavní aktéři plně rozumí svým rolím? Aspirující diktátory se bouří proti demokracii, nají-

mají si násilné gaunery, kteří provedou jejich příkazy, a přísahají zánik opozici. Ve chvíli, kdy si budou osobovat rozšířené pravomoci nebo napadnou nezávislé instituce, jak přívrženci, tak oponenti si uvědomí, že autoritarismus dorazil.

Již několikrát a na několika místech došlo na to, že zloději byli docela stejně zlověstní a hrdinové stejně hrdinní jako nyní (zamyslete se nad Německem ve třicátých letech dvacátého století). Nicméně ve většině případů byl zánik demokracie mnohem pozvolnějším a mnohem snáze přehlédnutelným.

V prvních letech, kdy do svých úřadoven zasedli Vladimir Putin v Rusku, Recep Tayyip Erdogan v Turecku a Viktor Orbán v Maďarsku, hlásali také oni, že chtějí spíše narovnat, a ne ochromit demokratické instituce. Dokonce když už bylo jasné, že se tyto tyrani snaží uzurpovat moc, většina jejich oponentů si namlouvala, že si ponechají veškerou kuráž až na ten „pravý“ okamžik. Ovšem ve chvíli, kdy už byl plný rozsah nebezpečí neodvratný, bylo příliš pozdě na to zformovat účinný odpor.

V některých ohledech se dnešní Spojené státy zdají být od takové situace ještě daleko. Trumpova administrativa se přece jenom zdá být docela slabá: je poměrně nepopulární, zabředla do skandálů a rozdělena vnitřními rozbroji - deset dní trvající funkční

Pokračování na straně 3

JAK POSÍLIT DEMOKRACII
V NEJISTÉ DOBĚ

21. KONFERENCE FORUM 2000
8.–10. října 2017 | Praha a další města
www.forum2000.cz | #forum2000

Zuzana Vuová

Stojí mladí lidé o demokracii?

Zuzana Vuová

Při jedné z mých besed na středních školách se mě jedna studentka v Praze zeptala: „Kde berete tolik energie? To, co děláte, je super, ale když se o něco chci pokusit tady, tak to nikoho kolem mě nezajímá.“

Reagovala tak na můj podnět, aby se studenti angažovali a nebáli se na školách založit spolky a samosprávy. Já jsem se právě vrátila z OSN, kde jsem jako mládežnická delegátka a součást naší české delegace při OSN jednala o znění návrhu rezoluce o mládeži. Se zástupci ostatních členských států jsme se jednotně shodli na tom, že je nutné posilovat spoluúčast mladých lidí na rozhodovacích procesech. Doma jsem narazila. Realita, se kterou jsem se na školách setkala, byla taková, že většina mladých lidí právo demokratické participace nevyužívá, a co hůř, ani nechce.

Různá šetření o občanských postojích mládeže z posledních let opravdu dokazují, že mladí Češi málo využívají tradičních participačních prostředků. Analýzy Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) ukazují, že naše mladá generace patří k politicky nejapatictičtější v vyspělých státech a že k volebním urnám v České republice chodí o dvacet procent méně mladých voličů než těch starších. Projekt „Generation What“ zjistil, že až 65 procent mladých lidí v zemi nemá žádné politické ambice a téměř třetina dotázaných by pak dokázala být šťastná i bez možnosti volebního práva.

Paradoxně, i když jenom hrstka studentů vyjadřuje aktivní zájem o politiku a veřejné dění, k nejčastějším kritikám patří to, že se mladým lidem nedostává pro-

storu pro vyjádření svých názorů a že starší generace rozhodují o životě mladých bez jejich participace.

Deziluze o síle hlasu jedince vede mladé lidi k tomu, že při nejlepším svoje postoje ukazují na sociálních sítích raději lajkem, sdílením obsahu či podepsáním online petice než vstoupením do politické strany či využitím volebního práva. To ale nestačí. Zapravě tak zůstávají v podobných názorových bublinách a za druhé to nezlepšuje jejich postavení v rozhodovacích procesech. Bez aktivního zapojení a otevřenosti dospělých, politiků a úředníků to nepůjde.

„Analýzy ukazují, že naše mladá generace patří k politicky nejapatictičtější v vyspělých státech

Vždyť mladým lidem nahrává do karet už jenom fakt, že je obecná míra volební účasti v zemi velmi nízká, a jejich mobilizace by tak mohla být ve výsledku rozhodující. To by také mohlo přinutit tradiční politické strany věnovat více prostoru problematice mládeže, jinak riskují, že hlasy této skupiny připadnou novým a radikálním skupinám, jak jsme tomu byli svědky při studentských volbách nanečisto.

Jenom volit samozřejmě nestačí, pokud chceme doopravdy posilovat demokracii v jejím pravém slova smyslu. Občanská výuka na školách je prospěšná, ale miji se

účinkem, pokud se o principech demokracie a právním státu namísto kritické diskuse nudně přednáší. Biflováním si kritické názory nevytvoří, však to vidím v těch zděšených tvářích vždy, když studentům na začátku besedy sdělím, že s nimi očekávám živou diskusi.

Podporujeme rovněž aktivní občanství v praxi, dejme jim možnost vidět, jaký reálný vliv můžou mít buď skrze studentské spolky a parlamenty, dobrovolnické nebo jiné občanské iniciativy. Posilovat můžeme ale i participativní rozpočtování obcí, krajů a jejich komise a poradní orgány cíleně rozšiřovat o mladé lidi. V neposlední řadě zapojme do nauky diskuse o současných otázkách a historii 20. století. Pokud tak neučiníme, přetrvávají statistiky jasně ukazující, že jenom třetina studentů má dobrou znalost dějin v období v letech 1948 – 1989. Poté nám nezbyde, než si bezvýsledně stěžovat na to, že si mladí lidé neuvědomují, jakých svobod a práv se jim oproti totalitě dostává.

Studentům se snažím říkat, že nemusí jít až do OSN, aby změnil svět, ale že můžou začít kolem sebe. Běžně se mi stává, že hodinová beseda stačí k tomu, aby si studenti uvědomili, že kultivace aktivního občanstva má smysl.

„Po dnešku jsem se rozhodla, že si chci najít více informací o tom, jak se zapojit do života kolem sebe,“ sdělila mi jedna studentka v Rumburku. Pro mě důkaz, že se věnovat mladým lidem vyplatí. Zkusme to všichni a věnujme čas a úsilí do zapojení mladých do rozhodování o veřejném dění. Jedině tak ty statistiky můžeme změnit.

Autorka je českou mládežnickou delegátkou do OSN 2016 – 2017.

Ženy v popředí boje o svobodu

Nyaradzo Mashayamombe

Zimbabwe má ke skutečné demokracii daleko a většina jejích obyvatel čelí různým druhům útisku. Nicméně pro místní ženy je situace ještě daleko horší – ať už se jedná o běžné občanky nebo ženy na vedoucích pozicích.

Jako žena a aktivistka pracující v Zimbabwe za účelem propagace ženské účasti v politice jsem si dobře vědoma překážek a násilí, kterým jsou místní ženy vystaveny ve snaze o naplňování svých demokratických práv.

Prezident Robert Mugabe, ve věku 92 let, a jeho strana ZANU-PF setrvávají u moci již od doby, kdy Zimbabwe získala nezávislost na Spojeném království v roce 1980. Země, kdysi známá jako „obilnice Afriky“ zažívá hospodářskou krizi po většinu posledních šestnácti let – primárně vyvolanou vládou špatně naplánovaným přerozdělením bílých komerčních farem v roce 2000 a následně zhoršenou suchem, klesajícími cenami komodit, špatnou hospodářskou a měnovou politikou i korupcí. Zimbabwská ekonomická situace donutila více než tři miliony lidí k exilu a obzvláště na ženách si vybrala vysokou daň. Jedním příkladem je příběh více než dvou set mladých žen hledajících únik od chudoby, které byly nedávno prodány ze Zimbabwe do Kuvajtu, kde byly drženy jako zajatky a zneužívány.

Uprostřed ekonomických turbulencí narůstá politická opozice vůči Mugabemu a vládnoucí straně ZANU-PF. V reakci na tento vývoj použila vládnoucí strana s pomocí vojenských a válečných veteránů násilí (včetně znásilňování a únosů) a zastrasování za účelem potlačení opozice a zajištění volebních vítězství. V roce 2016, kdy zimbabwská ekonomika balancovala na hraně úplného kolapsu, vygradovaly sociální a politické nepokoje. V dubnu se Zimbabwane vydali do ulic a na sociální média, aby protestovali proti prezidentovi Mugabemu a jeho zkorumpované, špatně řízené vládě. Tyto protesty od té doby ustavičně pokračují. Ženy v popředí demonstrací, jako je Linda Masarira, nebyly ušetřeny útoků a represí ze strany pro ZANU-PF pracující policie.

Politické násilí a donucovací taktiky se zaměřují na ženy stejně, či možná i více, než na muže. Ženy se také potýkaly s obtížemi v rámci politických stran ve snaze ucházet se o úřad. Jejich snahy byly v některých případech zablokovány, avšak i přesto byly nuceny hlasovat. Nicméně také v případech, kdy se ženám podaří převzít vedoucí pozice v politických stranách či ve vládě, jsou často vystavovány nepřátelskému jednání ze strany svých mužských protějšků.

Toto je jen zřetelný pohled na to, s čím vším musí být ženy v Zimbabwe konfrontovány, aby mohly vykonávat svá občanská práva. Ale ještě předtím, než dosáhnou tohoto bodu, musí nejdříve přečkat dětství, aniž by byly nuceny se vdát. Když se velmi mladé dívky vdají, opouštějí školu, což snižuje jejich šance na politickou účast a občanskou angažovanost.

Dalším úskalím je, že ženské politické vůdkyně – spíše než aby byly jedna pro druhou spojencem – se naopak často jedna druhé stávají protivnicemi. Například v roce 2014 Joyce Mujuru, jedna ze dvou viceprezidentů Zimbabwe, byla jinou ženou bez skupulády vypuzena z vládnoucí strany. Obecně se předpokládá, že nedostatek jasných plánů nástupnictví pro nahrazení stárnoucího prezidenta vyvolává frakcionalismus uvnitř vládnoucí strany, což právě vyústilo v Mujuru vypuzení. Klíčovou ženou pro tuto špinavou práci byla první dáma Grace Mugabe. Není to ale jediný případ. Další ženy ve vedoucích pozicích v jiných částech Afriky zažívají podobné potíže v jednání s jinými ženami. Příkladem může být také bývalá malawská prezidentka Joyce Banda, která uvedla, že její ženské kolegyňe ji podkopávaly v porovnání s mužskými kolegy daleko více.

Nyaradzo Mashayamombe

Autorka je zakladatelkou Zimbabwe Tag a Life International Trust (TaLI), které organizují práva dívek a mladých žen. Je také hudebnicí, podnikatelkou a konzultantkou pro oblast rozvoje žen a jejich účasti na veřejném životě napříč Afrikou. V roce 2016 byla členkou Reagan-Fascell Democracy v NED.

Tento článek poprvé vyšel v Journal of Democracy, svazek 28, vydání 01, leden 2017.

Posílení demokracie v nejisté době

Dokončení ze strany 1

vzešla z tzv. demokratických prostředků (většinou hlasování). Jeho otázka zní: „Má následovatel diktátorské filozofie právo požadovat, aby demokrat na základě svých principů respektoval jeho přesvědčení; přesvědčení, které ve skutečnosti popírá tolik respektovanou víru jiného? Nebo jde o paradoxní požadavek?“ Van den Bergh to považuje za paradoxní požadavek a obhajuje názor, že demokratický stát má morální právo odmítnout většinové hlasování pro diktaturu jako nedemokratické, a tím i nelegitimní.

Význam konceptu militantní demokracie

Nizozemská demokracie neskončila v roce 1940 hlasováním většiny o změně demokracie na Führerprinzip, nýbrž vojenskou invazí. A jak víme na základě toho, co jsme si přečetli ve Van den Berghově analýze o pojetí „militantní demokracie“, nejde o protilátku na vojenskou invazi. Militantní demokracie je pro-

tilátkou pro „duchovní invazi“, protilátkou pro druh myšlenek, pro způsob myšlení, který chce, abychom věřili tomu, že jako demokraté nemáme nárok na legitimní vzdor proti ideologii, pokud jsou tyto ideologie založeny na většinovém hlasování. Koncept militantní demokracie je očkováním proti klamu, že demokrat má vždy jít s proudem většinového rozhodování. Je to argument pro to, říct „ne“ alespoň některým rozhodnutím většiny. Militantní demokrat učí, že nemůžeme využít naše liberální zákony k boji proti liberalismu.

Nyní jsou tyto „duchovní invaze“ na počátku dvacátého prvního století stejně rozšířené jako v třicátých letech dvacátého století. Neexistuje samozřejmě žádná hrozba nacismu nebo fašismu v takovém rozsahu, jak tomu bylo v době Van den Berga, ale to neznamená, že by jeho argument byl o něco méně platný i v naší době. Van den Bergh položil otázku: „Jak se vypořádat s antidemokratickou ideologií, která využívá demokratických prostředků ve smyslu většinového hlasování k tomu, aby se dostala k moci a jakmile je u moci, učiní vše pro zrušení demokracie?“ Můžeme, ne jako záležitost faktu, ale jako záležitost morálního a politického principu, zabránit těmto skupinám, aby se dostaly k moci bez ztráty naší „demokratické tolerance“? Nebo je demokracie z povahy svého nejnitř-

nějšího bytí vůči tomuto vždy zranitelná, a postrádá tak veškerý vzdor vůči těmto tendencím?

Tato otázka je o to aktuálnější, že i v našich časech existují ideologie, o nichž se tvrdí, že jsou legitimní náhradou za demokracii. A tyto ideologie také mluví jazykem demokracie. Stejně jako předtím nacisté se nás snaží přesvědčit, že demokraté nemají žádný skutečný argument proti zrušení demokracie demokratickými prostředky. A tyto ideologie jsou založeny, stejně jako nacistická ideologie, na předstírání vyšších poznatků, vyšší moudrosti, odhalené některým iluminátům, kteří musí být přijati jako skuteční vůdci lidstva.

Jednou takovou ideologií je islamismus: politická varianta islámu jakožto náboženství. Islamismus je ideologie za teroristickými útoky, které postihují především západní svět (ne východní Evropu) téměř každý týden. Je to ideologie stojící za mladistvými, kteří chtějí bojovat o kalifát v Sýrii a Iráku. Islamismus není totožný s islámem a určitě nesmí být zaměňován s tím, co si většina muslimů myslí. Nicméně jde o výzvu pro liberální demokracie a také pro velkou komunitu mírumilovných náboženství, které berou v úvahu nepolitický výklad svých náboženství.

Autor je profesorem právní vědy na univerzitě v Leidenu.